

Uplatňovanie environmentálnych požiadaviek vo výrobkoch každodennej spotreby

E. Boďová, A. Gajarská, D. Baďurová: Application of the Environmental Requirements in Everyday Products. Život. Prostr., Vol. 38, No. 4., 173 – 177, 2004.

Products play important role in the quality of life of the human society. With an increase of their consumption the risk of pollution and gradual exploitation of natural resources directly or indirectly increases. Integrated Product Policy is an approach, the basis of which is the limitation of negative environmental influence of products during their whole life cycle. The aim of Integrated Product Policy is a suitable combination of certain measures to reach the maximum effect: taxes and subsidies, voluntary agreements and normalization, application of the environmental aspect at public purchase, systems of environmental management as well as ecolabelling. Following from National Program of Environmental Assessment and Products Marking, one of voluntary instruments realized in the Slovak Republic is to award the label 'Environmentally suitable product'.

Materiály, s ktorými ako spotrebitelia prichádzame denne do styku, uvádzajú na trh výrobcovia alebo dovozovia vo forme presne špecifikovaných výrobkov. Svojou rozmanitosťou, kvalitou a úrovňou funkčnej spôsobilosti predstavujú istý potenciál a bohatstvo spoločnosti, a zároveň ovplyvňujú aj kvalitu života človeka.

Narastajúca spotreba je však priamo i nepriamo zdrojom znečisťovania životného prostredia a vyčerpávania prírodných zdrojov. Nakoľko s väčšinou výrobkov sa obchoduje na globálnej alebo regionálnej úrovni, stojí pred spoločnosťou úloha dosiahnuť vyrovnaný rozvoj svetovej produkcie s dôrazom na zachovanie kvality globálneho životného prostredia aj pre budúce generácie, ako k tomu nabáda aj Deklarácia o životnom prostredí a rozvoji (Rio de Janeiro, 1992). Jedným zo spôsobov dosiahnutia takéhoto rozvoja je zamerať sa na novú paradigmu rastu a tvorbu bohatstva i konkurencieschopnosti na základe environmentálne vhodnejších výrobkov. Pod bohatstvom sa rozumie okrem ekonomického rastu aj obmedzenie čerpania prírodných zdrojov, zachovávanie a zlepšovanie kvality životného prostredia prostredníctvom zníženia negatívnych environmentálnych vplyvov, environmentálnych a zdravotných rizík. Takto chápané bohatstvo súvisí

s rozvojom spoločnosti na rôznych sociálnych úrovniach. Cieľ – uvádzať environmentálne vhodnejšie výrobky na trh – musia prijať predovšetkým výrobcovia, ale aj spotrebitelia, pretože zásadné rozhodnutia o environmentálnych vplyvoch výrobku sa prijímajú už pri jeho navrhovaní a v predajných miestach. Akonáhle sa výrobok dostane na trh, v prevažnej miere sa už pre jeho zlepšenie nedá veľa urobiť. Opačne, snahy výskumných a vývojových pracovníkov vrátane nákladov výrobcov môžu výjsť nazmar, ak spotrebitelia nebudú takéto výrobky z rôznych dôvodov kupovať alebo používať environmentálne vhodným spôsobom.

Posilnenie environmentálnej koncepcie výrobkovej politiky, stimulovanie verejnej diskusie a orientácie spotrebiteľov rieši integrovaná výrobková politika.

Čo je integrovaná výrobková politika?

Integrovanú výrobkovú politiku (z anglického *Integrated Product Policy* – IPP) možno charakterizovať ako „stratégiu, ktorá sa explicitne snaží modifikovať a zlepšovať environmentálne správanie systémov výrobkov“ (Ernst, Young, 1998). Je to prístup, ktorého cieľom je znižovať negatívne environmentálne vplyvy výrobkov počas celého životného cyklu – od ťažby surovín cez výrobu,

Tab. 1. Nástroje na vytvorenie vhodného ekonomického a právneho rámca pre IPP

Skupina	Špecifikácia	Funkcia nástroja, príslušné dokumenty a metódy
Všeobecné nástroje	dane a dotácie	správne nastavenie cien tak, aby zahŕňali všetky environmentálne vplyvy výrobu, diferenciácia daní
	dobrovoľné dohody a normalizácia	pripojenie k legislatíve vo väzbe na environmentálne vhodnejšie výrobky, rozvoj európskej normalizácie vo väzbe na špeciálne environmentálne otázky
	verejné obstarávanie	uplatnenie environmentálneho hľadiska pri zadávaní verejných zákaziek
	ostatná legislatíva	regulácia environmentálnych aspektov súvisiacich s výrobkami – opatrenia EÚ, ktoré platia hlavne tam, kde nedochádza k náprave zlyhania trhu (napr. Smernica č. 2002/95/ES o obmedzení používania určitých nebezpečných látok v elektrickom a elektronickom vybavení, Biela kniha o stratégii budúcej politiky pre chemické látky, COM(2001)88 final)
Podpora uvažovania v dimenziách životného cyklu	poskytovanie informácií, databáz a pod.	systematické vytváranie databáz z hodnotenia životného cyklu pre dizajn a označovanie výrobkov vo väzbe na rozvoj najlepších dostupných technológií, vytvorenie platforiem na komunikáciu, výmenu informácií a zber údajov (Rozhodnutie č. 1513/2002/ES o 6. rámcovom programe EÚ pre výskum, technologický rozvoj a demonštračné aktivity, Nariadenie č. 1655/2000/ES o finančnom nástroji pre životné prostredie – LIFE)
	Systémy environmentálneho manažerstva (EMS, EMAS)	integrácia uvažovania v dimenziách životného cyklu do environmentálnych manažerských procesov organizácií, rozvoj environmentálne vhodných výrobkov včleniť do EMS, resp. EMAS. Európska komisia (EK) plánuje r. 2006 zaradiť túto požiadavku do Nariadenia č. 761/2001/ES (EMAS)
	povinnosti týkajúce sa dizajnu výrobkov	podpora rozvoja výrobkov zahŕňajúcich požiadavky na ekodizajn podľa Smerníc Nového prístupu: Smernica o ekodizajne výrobkov s elektrickým a elektronickým zariadením (EEE) a Smernica o ekodizajne výrobkov využívajúcich energiu (EuP). Snaha zaradiť informácie o environmentálnom profile výrobkov do environmentálnych vyhlásení organizácií (EMAS II)
Poskytovanie informácií spotrebiteľom k ich rozhodovaniu pri nakupovaní	verejné zákazky s uplatnením environmentálneho hľadiska	sprístupňovať informácie o praktikách pri zadávaní verejných zákaziek prostredníctvom akčných plánov, informačných opatrení pre verejné orgány, praktických príručiek pre verejné orgány, databáz skupín výrobkov, webových stránok
	uplatnenie environmentálneho hľadiska pri obstarávaní tovarov organizáciami	organizácie budú vyžadovať od dodávateľov environmentálne vhodnejšie výrobky a výrobné procesy, stimulácia trhu (Oznámenie EK: Trvalo udržateľná Európa pre lepší svet: Európska stratégia pre trvalo udržateľný rozvoj, COM (2001) 264 final; Odporúčenie EK č. 453/2001/ES o zisťovaní, meraní a zverejňovaní environmentálnych otázok v ročnej uzávierke a v ročných správach firiem; Oznámenie EK o spoločnej zodpovednosti firiem: Príspevok podnikania k trvalo udržateľnému rozvoju, COM (2002)347)
	environmentálne označovanie	zlepšovanie obchodných príležitostí pre EVV vo väzbe na: • <i>Environmentálne označovanie typu I</i> – ISO 14024, Nariadenie č. 1980/2000/ES o zrevidovanom systéme udeľovania environmentálnej značky EÚ, národné schémy environmentálneho označovania, rozhodnutia EK k skupinám výrobkov • <i>Energetické označovanie</i> – Smernica č. 1992/75/EHS o uvádzaní spotreby energie a iných zdrojov na domácich spotrebičoch • <i>Európsky systém pre označovanie osobných automobilov</i> – Smernica č. 1999/94/ES týkajúca sa dostupnosti spotrebiteľských informácií o spotrebe paliva a emisiách CO ₂ pri predaji nových osobných automobilov • <i>Zavádzajúca reklama</i> – Smernica č. 84/450/EHS o zblížovaní zákonov, predpisov a právnych ustanovení členských štátov k zavádzajúcej reklame. Príprava rámcovej smernice o nepoctivých obchodných praktikách v súvislosti s • <i>Environmentálnym vyhlásením o výrobkoch – vlastné vyhlásenia výrobcov typ II</i> – ISO 14021 a kvantifikované údaje o výrobkoch v podobe environmentálnych vyhlásení (EPD) <i>typ III</i> – ISO 14025 (vývoj novej medzinárodnej normy ISO 14025 zahŕňajúcej výsledky štúdie LCA/EPD v stavebníctve • <i>Stratégia spotrebiteľskej politiky</i> – Oznámenie EK Európskemu parlamentu, Rade, Hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o stratégii spotrebiteľskej politiky v období 2002 – 2006, COM (2002)208 final

distribúciu, používanie až po nakladanie s odpadom. Tento prístup vychádza zo skutočnosti, že environmentálne vplyvy vznikajú na každom stupni životného cyklu výrobku, čo by sa malo premietnuť do rozhodnutí zainteresovaných strán. IPP sa sústreďuje na rozhodujúce miesta, kde sa môžu tieto environmentálne vplyvy usmerňovať a ktoré poskytujú potenciál na zlepšovanie. Ide najmä o ekodizajn výrobkov, informovanosť spotrebiteľa a uplatnenie princípu „znečisťovateľ platí“ v cenách výrobkov.

Integrovaná výrobková politika je založená na piatich kľúčových zásadách:

- **Uvažovanie v dimenziách životného cyklu** (*life – cycle thinking*).
- **Práca s trhom** na báze stimulácie dopytu a ponuky environmentálne vhodnejších výrobkov s cieľom usmerňovať trh v intenciách udržateľného rozvoja a odmeňovania inovatívnych výrobcov.
- **Zapojenie zainteresovaných strán** s cieľom povzbudzovať všetkých, ktorí s výrobkom prichádzajú do styku (priemysel, spotrebiteľia, vláda), aby usmerňovali aktivity vo svojej sfére vplyvu a podporovali vzájomnú spoluprácu.
- **Neustále zvyšovanie environmentálnej kvality výrobkov** – z hľadiska parametrov stanovených trhom. V rámci konkurencieschopnosti a rozloženia trhových síl si podniky môžu určovať vlastné tempo zvyšovania environmentálnej kvality a sústreďovať sa na zlepšovanie súvisiace s najväčšou nákladovou efektívnosťou.
- **Rozmanitosť nástrojov IPP** vo väzbe na rozsiahlu škálu výrobkov a zainteresovaných strán. Tieto nástroje siahajú od predpisov k dobrovoľným iniciatívam, od lokálnej úrovne k medzinárodnému meradlu. Dôležitým faktorom je účinnosť nástroja z hľadiska dosahovania požadovaného výsledku.

Stratégia Európskej únie vo vzťahu k IPP

IPP je súčasťou európskej stratégie udržateľného rozvoja. 6. rámcový program EÚ pre životné prostredie obsahuje aj niekoľko významných aktivít pre rozvoj podnikania (Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 1600/2002/ES). Európska komisia prijala v tejto oblasti dva zásadné dokumenty: *Zelenú knihu o IPP (Green Paper on the IPP)* vo februári 2001 a *Oznámenie Komisie o IPP pre Radu a Parlament (Communication from the Commission to the Council and the European Parliament)* v júni 2003. V súčasnosti prebiehajú v nadväznosti na rozhodnutie Rady práce na príprave dokumentov zahŕňajúcich nástroje a aktivity v oblasti identifikácie výrobkov s najväčším potenciálom na environmentálne zlepšovanie. Táto prípravná fáza sa bude realizovať predbežne do r. 2007.

Máme v súčasnosti na slovenskom trhu výrobky, ktoré vyhovujú požiadavkám udržateľného rozvoja?

V tejto súvislosti treba predovšetkým preskúmať nasledujúce otázky:

- Aké nástroje využívajú výrobcovia alebo dovozcovia na zlepšovanie environmentálnej kvality a účinnosti výrobkov uvádzaných na trh a aká je ich efektívnosť vo vzťahu k životnému prostrediu a spotrebiteľovi?
- Podľa čoho sa môže spotrebiteľ rozhodovať pri nakupovaní?

Výrobcovia alebo dovozcovia využívajú na zlepšovanie environmentálnej kvality a účinnosti výrobkov uvádzaných na trh tieto nástroje:

- **Certifikácia systémov environmentálneho manažérstva (EMS)** podľa ISO 14001, čo doteraz využilo 200 firiem. Nakoľko však EMS nepodlieha nijakému regulačnému dozoru a organizácia nie je povinná zverejňovať žiadne validované environmentálne informácie o svojich činnostiach a výrobkoch, jej environmentálne správanie deklarované certifikátom udeleným certifikačnou spoločnosťou zostáva pre spotrebiteľa nedostupné.
- **Registrácia organizácií v schéme environmentálneho manažérstva a auditu (EMAS)**. Tento dobrovoľný nástroj naše podniky doteraz prakticky nevyužívajú. Aj napriek tomu, že systém je garantovaný Ministerstvom životného prostredia SR, nedá sa predpokladať, vzhľadom na jeho náročnosť, rýchlejšia aplikácia v organizáciách. Registráciu v tomto systéme udelili len dvom organizáciám – Quelle, spol. s r. o., a Messer Slovaft, spol. s r. o.
- **Environmentálne označovanie**. Doteraz bola značka EVV (Environmentálne vhodný výrobok) udeľovaná 97 výrobkom domácej, ale aj zahraničnej produkcie (tab. 2). Environmentálne kritériá na jednotlivé skupiny výrobkov stanovuje Ministerstvo životného prostredia SR a vydáva ich vo forme Výnosov. V prevažnej miere ide o výrobky spotrebiteľského charakteru, ktoré majú menší negatívny vplyv na životné prostredie. V súčasnom období toto právo môže využívať 76 výrobkov.

Z hľadiska obchodovania na vnútornom trhu a objemu predaja sú to výrobky, s ktorými prichádzame denne do styku. Nezáujem výrobcov alebo dovozcov označovať svoje výrobky národnou alebo európskou environmentálnou značkou (Európsky kvet doteraz nedostal ani jeden slovenský výrobok) môže spočívať v nasledujúcich skutočnostiach:

- Zatiaľ ešte nenastala situácia, aby zákazník požadoval výrobok s environmentálnou značkou (pri

Tab. 2. Skupiny slovenských výrobkov, pre ktoré boli stanovené environmentálne kritériá

Skupiny výrobkov	Počet udelených značiek EVV
Posteľná bielizeň	2
Toaletný papier zo 100 % recyklovaných vlákien	16
Papierové vreckovky z recyklovaných vlákien	3
Plastové výrobky s obsahom zberových plastov pre aplikáciu v exteriéri	0
Vodou riediteľné náterové látky	5
Vodou riediteľné lepidlá a tmely	3
Elektrické automatické práčky pre domácnosť	0
Radiálne pneumatiky pre osobné automobily	1
Elektrické chladničky a mrazničky pre domácnosť	0
Vykurovacie kotly na plynné palivá vybavené atmosférickým horákom	0
Vykurovacie kotly na plynné palivá vybavené pretlakovým horákom	0
Prostriedky na zimnú údržbu	1
Biodegradovateľné plastové obalové materiály	1
Pracie prostriedky	0
Elektrické zdroje svetla	0
Kvapalnú čistiacu prostriedky	0
Oceľové smaltované vane a sprchovacie vaničky	2
Mleté vápence	8
Veľkoplošné drevné dosky	1
Textilné výrobky	16
Adsorbenty	38
Hygienický tissue papier a výrobky z neho	0
Drôteno-kamenné konštrukcie	0
Nepálené murovacie materiály	0
* Vlnitá lepenka na báze recyklovaných vlákien a výrobky z nej	0
* Stavebné stroje na zemné práce	0
Spolu	97

* environmentálne kritériá sa v súčasnosti riešia, EVV – environmentálne vhodný výrobok

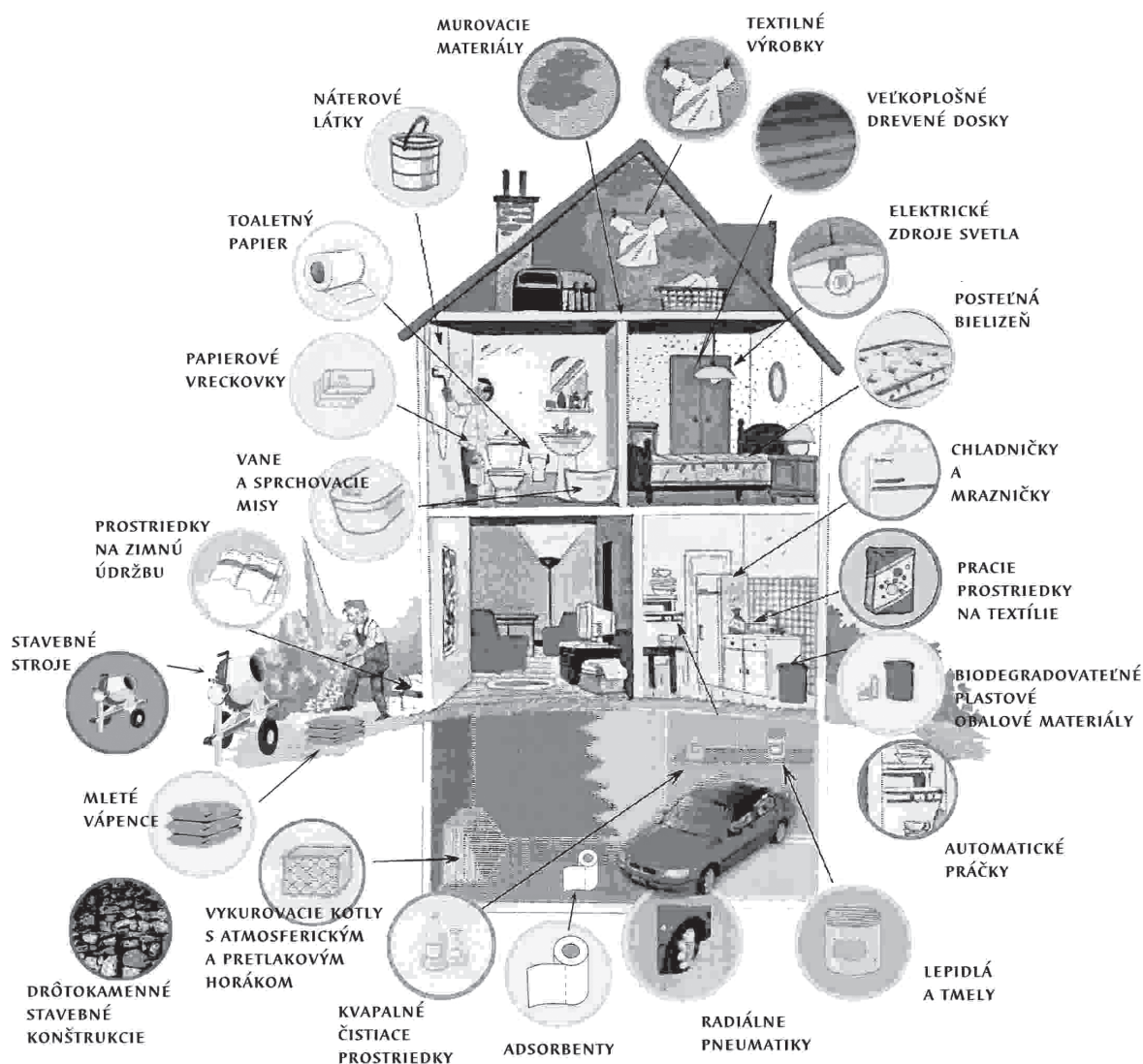
Zdroj: SAŽP

- certifikácii EMS je táto požiadavka od významného zákazníka pravidlom).
- Neuplatňuje sa environmentálne hľadisko pri verejnom obstarávaní, ktoré by stimulovalo dopyt po environmentálne vhodných výrobkoch.
 - Nízka environmentálne vyspelosť spotrebiteľov vráta ne propagácie environmentálne vhodných výrobkov.
 - Prísne environmentálne kritériá – výrobok má nedostatočný environmentálny profil (napr. osobné počítače – v rámci EÚ doteraz neudelili Európsky kvet ani jednému výrobku, najmä pre prísne limity obsahu retardérov horenia v plastoch).
 - Žiadateľ nemá finančné zdroje na získanie protokolov zo skúšobní potrebných na posúdenie zhody.
 - Nesplnenie očakávanej ekonomickej efektívnosti u žiadateľa (diferenciácia daní a iná podpora).

- Celkový nezáujem o zvyšovanie environmentálneho správania organizácií.

* * *

Aby sa mohlo na trhu vo väčšom rozsahu dosiahnuť uplatnenie zásad udržateľného rozvoja, treba postupne zavádzať jednotlivé nástroje integrovanej výrobkovej stratégie do environmentálnych stratégií, politík a ďalších koncepcií na rôznych úrovniach (podnikateľské subjekty, verejné organizácie, obchod, priemyselné a spotrebiteľské subjekty, regióny a vláda). SR má vytvorené základy environmentálneho označovania i aplikácie ďalších environmentálnych nástrojov. Istá úroveň environmentálneho poznania, ktorá sa nimi dosiahla v kruhoch odbornej, podnikateľskej i spotrebiteľskej verejnosti je predpokladom naplnenia týchto cieľov.

Takmer všetky výrobky, s ktorými prichádzame v domácnosti denne do styku, môžu mať menší negatívny vplyv na životné prostredie, ak spĺňajú environmentálne kritériá

Literatúra

- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Integrated Product Policy. Brussels, 2003.
- Ernst, M., Young, A. and SPRU: Integrated Product Policy. Report for the European Commission DG Environment. Brussels, 1998.
- Kronenberg, J.: Are we Prepared for the IPP in the „new“ EU Member Countries? International Industrial Ecology Conference of the Visegrad Countries. Budapest, 2004.

Program environmentálneho označovania výrobkov v SR do roku 2008. MŽP SR Bratislava, 2004.

Ing. Emília Boďová, bodova@sazp.sk
 Ing. Anita Gajarská, gajarska@sazp.sk
 Mgr. Darina Baďurová, badurova@sazp.sk

Slovenská agentúra životného prostredia, Centrum odpadového hospodárstva a environmentálneho manažérstva, Odbor environmentálneho manažérstva, Pažitná 82, 917 01 Trnava